

Litteratur

Ny juridisk litteratur

Civilrätt

Anders Eriksson Den nya familjerätten. Makars och sambors egenomsförhållanden, bodelning och arv (8 uppl. Norstedts 2006, 135 s.). Lagändringar, bl.a. avskaffandet av arvs- och gåvoskatten, och nya rättsfall har beaktats.

Thomas Eriksson Avveckling av fideikommiss. En juridisk framställning om hur fideikommiss-egendom kan sammanhållas (Iustus 2006, 141 s.). Utgåva av ett examensarbete som ger en översikt över de svenska fideikommissen. I olika kapitel behandlas aktiebolag, förlängning, inlösen och överlåtelse.

Folke Grauers Fastighetsköp (17 uppl. Juristförlaget i Lund 2006, 367 s.). Ajourförd kurslitteratur.

Folke Grauers och *Claes Martinson* Studiematerial för juridisk grundkurs (17 uppl. Juristförlaget i Lund 2006, 217 s.). Förutom ajourföring har det tillkommit ett kapitel om samäganderätt.

Gunnar Löf Försäkring — en introduktion (3 uppl. Studentlitteratur 2006, 126 s.). Kursbok om de vanligaste försäkringarna för privatpersoner. Huvuddelen ägnas åt skadeförsäkring, men även det sociala skydds nätet beskrivs.

Henry Olsson Copyright. Svensk och internationell upphovsrätt (7 uppl. Norstedts 2006, 620 s.). Helt omarbetad utgåva. EU:s Infosoc-direktiv och förändringar inom WIPO och WTO tillhör nyheterna i denna bok.

Tore Sigeman Arbetsrätten. En översikt (4 uppl. Norstedts 2006, 234 s.). Lärobok som nu reviderats för att kunna användas i praktisk

verksamhet. Bl.a. lagreformer angående arbetstid, diskrimineringsförbud, förmånsrätt och lönegaranti har beaktats.

Erik Sjöman Hembud, förköp och samtycke — överlåtelsebegrensningar i aktiebolagsrätten (Norstedts 2006, 263 s.). I den nya aktiebolagslagen har reglerna om hembud moderniserats och möjlighet införts att i bolagsordningen ta in s.k. samtyckes- och förköpsförbehåll. Dessa nya bestämmelser i lagens 4 kap. kommenteras paragrafvis.

Martin Smiciklas Associationsrättens grunder. Bolag, föreningar och stiftelser (3 uppl. Studentlitteratur 2006, 195 s.). Uppdaterad kursbok med den nya aktiebolagslagen.

Björn Thunberg Den ideella föreningen. Juridik och ekonomi (Studentlitteratur 2006, 122 s.). Praktisk handbok för föreningsarbetet.

Straffrätt

Frågor, fält och filter. Kriminologisk metodbok. Red. Lena Roxell och Eva Tiby (Studentlitteratur 2006, 332 s.). Forskare inom kriminologi redovisar egna erfarenheter och tankar om metodval.

Processrätt

Ny häkteslag. Betänkande av Häktesutredningen (SOU 2006:17, 183 s.).

Cecilia Renfors och *Ebba Sverne Arvill* Rättshjälpslagen och annan lagstiftning om rättsligt bistånd. En kommentar (2 uppl. Norstedts 2006, 480 s.). "Gul" lagkommentar som redovisar praxis och lagändringar

under de åtta år som gått sedan första utgåvan. Nya lagar som kommenteras är de om ersättning för kostnader i ärenden och mål om skatt m.m. och om särskild företrädare för barn.

Offentlig rätt

Nya upphandlingsregler 2. Slutbetänkande av Upphandlingsutredningen 2004 (SOU 2006:28, 512 s.).

Tom Riese Försäkringsförmedling (2 uppl. Studentlitteratur 2006, 191 s.). Redogörelse för det offentliga regelverk som styr försäkringsförmedling och för Finansinspektionens riktlinjer. Boken behandlar den nya lag om försäkringsförmedling med anknytande förordning som bygger på ett EU-direktiv.

Skatterätt

Leif Edvardsson och Asbjörn Eriksson Övningsbok i beskattning 2006/2007 års taxering (30 uppl. Studentlitteratur 2006, 146 s.) — Lösningar till Övningsbok i beskattning 2006/2007 års taxering (26 uppl. Studentlitteratur 2006, 146 s.). — Lärobok som varit föremål för en allmän översyn.

Christina Gyland och Greger Lewén Övningar i skatterätt. Exempel och lösningar 2007 års taxering (13 uppl. Iustus 2006, 268 s.). Uppdaterad kursbok.

ANDERS JARLERT, Judisk "ras" som äktenskapshinder i Sverige. Effekten av Nürnberglagarna i Svenska kyrkans statliga funktion som lysningsförrättare 1935–1945, Sekel Bokförlag, Malmö 2006, 164 s.

Den recenserade boken, författad av Anders Jarlert, professor i kyrkohistoria vid Lunds universitet, behandlar en föga känd aspekt av Svenska kyrkans verksamhet under de infama raslagarnas tid i Hitlertyskland. Boken rör dock samtidigt svensk rättshistoria, eftersom den tecknar en bild av hur den svenska

Bo-Göran Jansson Skatter 2006 — pension och försäkring (2 uppl. Studentlitteratur 2006, 131 s.). Skattebok för försäkringsbranschen.

Utländsk och internationell rätt

Maria Fritz och Jörgen Hettne Sverige inför rätta. Kontrollen av medlemsstaterna i Europeiska unionen (SIEPS 2006, 76 s.). Fördragsbrottsförfarandet beskrivs ur svenskt perspektiv.

Ulf Johansson Dahre Ursprungsfolk i internationell politik och rätt (Studentlitteratur 2005, 227 s.). I boken behandlas frågeställningar från 1500-talet till idag. Centrala kapitel i boken gäller kultur och identitet, rätten till självbestämmande samt mänskliga rättigheter.

Allmän och blandad juridik

Personförsäkring. Red. Tomas Björkman (2 uppl. Studentlitteratur 2006, 124 s.). Personförsäkringsjuridik, beskattning och familjejuridik är ämnen som behandlas i denna översikt över olika försäkringslösningar.

Ar rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättsväsendet. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (SOU 2006:30, 381 s.).

Göran Regner

internationella privaträtten vid sagda tid hanterade de tyska rasrelaterade äktenskapshindren. Att kyrko- och rättshistoria möts på detta sätt beror på att det var Svenska kyrkan (statskyrkan) som då (och fram till 1991) hade statens uppdrag att genomföra hinderprövningar (lysning), även för personer som inte var

kyrkans medlemmar. Till saken hör också att såväl Sverige som Tyska riket hade anslutit sig till 1902 års Haagkonvention för lösande av konflikter mellan lagar i fråga om äktenskap, varigenom de folkrättsligt förpliktade sig att vid hindersprövningen rörande varandras medborgare tillämpa äktenskapshinder i medborgarskapslandets lag (Sverige har för övrigt valt att frivilligt tillämpa samma kollisionsregel även i förhållande till medborgare i icke-konventionsanslutna stater). Haagkonventionen innehöll ingen allmän *ordre public*-klausul som medgav undantag när tillämpningen av främmande lag ledde till stötande resultat; några mera specifika undantag fanns visserligen men de omfattade inte rashinder, förmodligen eftersom ingen av konventionsstaterna hade sådana vid tiden för konventionens tillkomst. Haagkonventionens regler omsattes i svensk rätt genom lagen (1904:26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap. Trots att Sverige 1959 lämnade konventionen är 1904 års lag för övrigt fortfarande i kraft, låt vara med grundligt omarbetat innehåll. Den i och för sig redan inskränkta huvudprincipen att en persons rätt att ingå äktenskap skulle prövas enligt medborgarskapslandets lag övergavs så sent som 2004, och då inte huvudsakligen för att undvika stötande utländska äktenskapshinder utan tvärtom för att undgå alltför liberala utländska regler avseende bl.a. barnäktenskap.

De nazisttyska rasbetingade äktenskapshindren i kombination med Haagkonventionen försatte de dåvarande svenska kyrkomyndigheterna och deras präster i en känslig situation. Det

måste understrykas att det här inte rörde sig om någon teologisk fråga, eftersom det var klart att hindersprövningen var att genomföra på statens uppdrag och enligt statens lagar, oavsett om dessa överensstämde med kyrkans läror eller ej. Kyrkans handläggning medförde likväl att densamma fick vissa icke-juridiska, först och främst moraliska, dimensioner. Trots att dessa ärenden i vissa fall ventilerades med icke-kyrkliga myndigheter, t.ex. Utrikesdepartementet, fattades besluten i konkreta fall av Svenska kyrkans prästvigda ämbetsmän (några prästvigda ämbetskvinnor fanns inte under den aktuella tiden).

Boken bygger på omfattande material från såväl svenska som tyska arkiv, men även på dokument hos och intervjuer med släktingar till de berörda osv. Någon "riktig" svensk rättspraxis i form av avgöranden i högre instans av överklaganden rörande formella avslagsbeslut eller dyl. förefaller märkligt nog inte finnas.

Författaren fokuserar huvudsakligen på fyra konkreta fall där paret på grund av rashinder hade svårt att klara svensk hindersprövning. Han visar vidare hur de tyska rashindren påverkade även hundratals icke-judiska par där båda eller någon av nupturienterna hade tyskt medborgarskap, eftersom de tvingades att inför svenska myndigheter på heder och samvete försäkra att "såvitt mig bekant, ingen av mina far- eller morföräldrar tillhört den judiska rasen eller religionen". Detta gällde även svenska medborgare som i Sverige ville ingå äktenskap med tyska medborgare. Svenska myndigheter utfärdade också s.k. arierbevis som den sökande kunde använda sig av i t.ex. Tyskland.

Den bild som man får av de svenska myndigheternas agerande är splittrad och återspeglar alltifrån nitisk byråkratisk entusiasm till motstånd. Det har t.ex. förekommit att kreativa och idealistiska präster löst problemet genom att på tämligen lösa grunder anteckna att de berörda var statslösa, vilket medförde att deras rätt att ingå äktenskap prövades enligt svensk och inte tysk rätt. Det förekom också att paret hänvisats att gifta sig i ett tredje land, exempelvis i England eller Danmark (vilkas vigslar gällde i Sverige, samtidigt som länderna inte var anslutna till Haagkonventionen). Författaren genomför också vissa jämförelser med hur motsvarande problem hanterades i Schweiz och (före den tyska ockupationen) Nederländerna, vilka också var anslutna till Haagkonventionen. Jämförelsens resultat är inte alltid hedrande för Sverige. I boken sätts detta i samband med olika faktorer, bl.a. de då även i Sverige rådande värderingarna avseende rasens betydelse. Den senare mångåriga socialdemokratiska utrikesministern Östen Undén skrev exempelvis 1922 att svensk *ordre public* inte krävde att man i Sverige skulle medge "t.ex. giftermål mellan en neger från Texas med en vit kvinna, förbudet i mannens nationella lag" (Undén, Internationell äktenskapsrätt enligt gällande svensk lag, 1922, s. 21).

En annan faktor av potentiell betydelse var enligt Jarlert en påverkan från den hägerströmska filosofin, enligt vilken rättigheter, rättsmedvetande och rättvisa bara var metafysik och vidskeppelse utan grund i verkligheten (s. 42–45). Jarlert visar på ett övertygande sätt hur en äldre traditionell naturrättslig rättsuppfattning under mellankrigstiden

starkt kritiserades av moderna rättsskolor, främst rättsrealismen. Åtskilliga moderna jurister stod fortfarande kvar med ena benet i det äldre paradigmet. Karl Schlyter var t.ex. öppen för *ordre public*-argument om fallet var stötande för det allmänna rättsmedvetandet, medan Uppsälaskolans jurister ställde sig klart avvisande. De omfattande diskurser om rätt, rättvisa, rättigheter och rättsmedvetande som vid denna tid fördes av teologerna var också kända bland juristerna. De var präglade av ett samhälle som fortfarande inte var så sekulariserat som vårt. Teologerna stod vid denna tid, framhåller Jarlert, kvar på en äldre idealistisk grundval. Det finns anledning att väga in detta förhållande vid en analys av de svenska mellankrigsjuristerna.

Sett med dagens ögon måste man naturligtvis ta avstånd från vissa svenska myndigheters undfallenhet inför de nazistiska raslagarna. I jämförelse med de övergrepp som samtidigt pågick i Tyskland och i övrigt tyskkontrollerat Europa framstod de tyska medborgarnas problem i samband med svenska hindersprövningar förmodligen då som relativt oskyldiga. Detta är naturligtvis ingen giltig ursäkt, men det bör också ihågkommas att det knappast finns någon som har ett så starkt intresse av att markera att folkrättsliga konventionsåtaganden — hur obehagliga de än må uppfattas — måste uppfyllas till punkt och pricka som ett relativt litet alliansfritt land omgivet av ett hotande eller pågående världskrig.

Rasbetingade äktenskapshinder kan ha aktualiserats i Sverige också i fråga om medborgare i andra länder än Tyskland, och detta även flera decennier efter andra världskrigets slut, t.ex. be-

träffande sydafrikaner eller amerikanska medborgare hemmahörande i vissa delstater i Södern. Några sådana fall är dock inte kända, vilket till en del kan bero på att Sydafrika och USA inte var anslutna till Haagkonventionen och att deras ur svensk synvinkel stötande äktenskapshinder således lättare kunde lämnas utan avseende.

Boken utgör ett resultat av mycket förtjänstfullt och gediget forskningsarbete. Den belyser på ett spännande och lästlöst sätt ett ganska okänt kapitel i svensk rättshistoria, som har mycket att lära även dagens jurister, i den mån de tar sig tid att fundera över sådana frågor som rättens

förhållande till moralen och många juristers självuppfattning som lojala och värdeneutrala rättstillämpare. Man kan också fundera över huruvida juristerna på grund av sin utbildning och yrkeskultur skulle ha hanterat problematiken annorlunda än Svenska kyrkans teologiskt skolade ämbetsmän. De praktiserande svenska juristernas förhållningssätt till departement och centrala myndigheter under det s.k. Tredje riket är ännu inte utforskat och måste anses utgöra en angelägen forskningsuppgift för svenska rättshistoriker.

*Michael Bogdan och
Kjell Å Modéer*